

*др Јован Славнић,
редовни професор Економског факултета у Новом Саду*

НЕШТО О СУБЈЕКТИМА И СТАТУСУ СУБЈЕКТА ПРИВРЕДНОГ ПРАВА

I Увод

1. Наша наука се спори око питања места привредног права међу гранама права у правном систему и око његовог места као научно-наставне дисциплине међу правним наукама. Оно се своди на проблем његове самосталности и, код афирмативног гледишта, на питање његове садржине. Дискусија око тог питања, као што је познато, непосредно је подстакнута доношењем Закона о удруженом раду, или, исправније, формираним схватањем које је произашло на решењима која доноси тај закон, да у нашем (новом) праву нема више разлога за посебно разматрање правног положаја оних субјеката који обављају привредне делатности — привредних организација, с обзиром да се и на те организације имају у целости применити општа правила о правном положају организација удруженог рада. Она је нарочито интензивирана доношењем Закона о облигационим односима, у којем је прихваћен принцип о јединственом регулисању облигационих односа без обзира ко су субјекти тих односа и на основу тога истакнутом гледишту да нема више оправдања за подвајање облигационог права на део који припада грађанском и део који припада привредном праву. Првим од тих становишта (оном заснованом на Закону о удруженом раду), поборници укидања привредног права послужили су се као аргументом за негацију даљег постојања заокруженог и особеног система правила о правном положају самоуправних организација и заједница које обављају привредну делатност (тзв. статусног привредног права), другима, да докажу да је престао да egzистира посебан заокружен и одвојен систем правила за правне односе ових субјеката у робном промету који се сада има интегрисати у једно јединствено облигационо право, те да самим тим и нема више услова за постојање пословног привредног права. Тако је, пошто је изгубио своју садржину, тј. предмет, према заступницима изложених гледишта, привредно право престало да постоји као грана права и научно-наставна дисциплина.

Проблем места, односно самосталности привредног права отворен је још и данас и подручје је у којем наука треба да да јасне одговоре и то, пре свега, у интересу правне науке у целини, несметане оријентаци-

је у изради наставних планова и програма образовања на факултетима и школама на којима се изучава право и увек актуелне друштвене акције на реформи или усавршавању високошколског образовања (тренутно у СР Србији нарочито интензивирани на реализацији Резолуције о социјалистичком самоуправном преображају вишег и високог образовања и васпитања из 1983. год.). Истина, ова дискусија данас јењава као последица даље изградње нашег друштвено-економског и правног система на основама Устава из 1974. год. и Закона о удруженом раду и као резултат широких и продубљених теоријских истраживања која се врше на подручју читавог облигационог права након доношења Закона о облигационим односима.

2. Ми се у питање егзистенције привредног права у досадашњем облику, са нешто измењеном садржином и под истим или измењеним терминолошким означањем, нећемо посебно упуштати премда сматрамо да за његов интегритет постоје ваљани разлози, најпре, у нашем правном систему, односно његовим правним изворима, али и као ствар конвенције у груписању одређеног система правних норми у гране права и њихово изучавање у оквиру посебне правне дисциплине. Оно има дубоке рационалне и друге разлоге оправдања својег пристајања (изостајање или сажимање привредног права са другим гранама права довело би до сужавања круга наставних, научних и других кадрова који би се предано посветили изучавању оних области норми нашег правног система, који су традиционално били обухваћени овом граном права, односно правном науком, за чија истраживања, имајући у виду стање развијености наше привреде, постоји посебан интерес; изостављање или сажимање привредног права са другим гранама права довело би до исфорсираног и исхитреног формирања нових наставних дисциплина, као у примеру дисциплине под називом „Организације удруженог рада и послови промета“ на неким правним факултетима, или предимензионарања постојећих што би се негативно одразило на жељене ефекте у савлађивању наставног плана и програма правних студија од стране студената, итд.). Овде га само помињемо утолико што је оно у контексту теме коју обрађујемо — теме о субјектима и правном положају субјеката привредног права.

Привредно право има пуног оправдања за своју самосвојност и самосталну егзистенцију утолико више уколико је богатији и разноврснији систем норми којима се утврђују правно-организациони облици у оквиру којих се обављају привредне делатности — правом институционализовани облици удруживања рада и средстава у области привреде, а затим и уколико је разуђенији и издиференциранији систем оних норми којима се регламентирају поједини аспекти, обележја која сачињавају правни положај сваког од тих правно-организационих облика који врше поједине привредне делатности (на пример, њихово организовање, односно оснивање, остваривање самоуправљања, унутрашња правно-организациона структура, средства и расподела дохотка, имовинска одговорност за обавезе, престанак и друга). На науци привредног права је да својим продубљеним испитивањем статуса ових правних субјеката избори свест о огромној дистанци у правном положају појединих субјеката привредног права, па тиме и између њих и оних самоуправних ор-

ганизација и заједница које обављају друштвене делатности, дакле, да научним методама докаже да се у овој материји ради о таквим правним институтима у којима од једне до друге групе тих субјеката постоје значајне разлике и тако истанча уверење да се област субјеката и статуса субјеката који обављају привредне активности има трајно посматрати као самостални и заокружени систем норми, такав систем норми који обезбеђује особену физиономију низу правних института и чији значај и сложеност оправдава да се они интегрално изучавају у оквиру привредног права као посебне правне дисциплине.

3. Испитивање правног положаја субјеката привредног права је данас у науци привредног права, посматрано у квалитативном смислу, запостављено у корист изучавања пословног привредног права, а управо је посебан задатак наше науке да афирмише и да свој прилог развоју оних нових категорија нашег статусног привредног права које су институционализоване Уставом СФРЈ од 1974. год. и Законом о удруженом раду.

Зато питање које се овде поставља јесте: које су препреке које наука у овој области мора да отклони у интересу продубљеног изучавања правног положаја субјеката привредног права. Или прецизније: које би недостатке као примарне требало да наука привредног права отклони у литератури која третира област субјеката и статуса субјеката привредног права, да би се дао одговарајући подстрек у обиму и квалитету истраживања категорија правног положаја ових субјеката и тиме истовремено пружио допринос бољој фундираности схватања које се залажу за интегритет привредног права као гране права и његове самосталности у оквиру правних научно-наставних дисциплина.

II Неспоразуми у литератури око груписања друштвених правних лица као субјеката привредног права

4. Један од основних недостатака који је и основ многих неспоразума у третирању субјеката привредног права међу правним писцима је питање груписања тих субјеката према њиховом правном статусу у одговарајуће врсте. Ти недостаци иначе проистичу из тога што се правни писци не баве уопште питањем критеријума за једно овако груписање субјеката привредног права. Она груписања која се спроводе више су ствар произвољности и немају неку озбиљнију теоријску на практичну вредност. У таква груписања долазе, на пример, она која полазе од тога да су субјекти привредног права организације удруженог рада у области привреде, или друштвених делатности, и други облици удруживања рада и средстава, затим гледиште да су субјекти привредног права привредне организације и да њих у нашем привредном и правном систему представљају организације удруженог рада. Гледиште да су то организације удруженог рада, организације које имају правни положај као и организације удруженог рада, привредни субјекти који немају правни статус организације удруженог рада и привредни субјекти који настају удруживањем организација удруженог рада, и друга слична становишта. Бавећи се на овакав начин класификовањем субјеката привред-

ног права литература чини извесне недозвољене превиде као, на пример, да уговорне организације, које премда термилошки означене организацијама удруженог рада то нису, сврстава у организације удруженог рада, да се другим облицима удруживања рада и средстава сматрају банкарске организације, осигуравајуће организације, задруге и радне заједнице, а да се, при томе, облици удруживања организација удруженог рада не третирају као један од облика субјеката привредног права, с обзиром на особености свог правног статуса (прво истакнуто гледиште); да се приликом груписања субјеката привредног права за које се сматра да су то организације удруженог рада не наводе и задружне или банкарске организације чији се правни положај иначе испитује у оквиру статусног привредног права али без изјашњења о месту и правном статусу ових привредних организација међу субјектима ове гране права, или да се организације у области осигурања разматрају у оквиру излагања о посебним правилима за поједине организације у оквиру којих се излажу правила која се односе на саобраћајне, трговинске, електропривредне и друге организације које имају статус организације удруженог рада (друго напоменуто гледиште); да се задруге и уговорне организације сматрају организацијама које имају правни положај као и организације удруженог рада без икаквог ближег одређења да ли оне ипак имају особени правни субјективитет и да се не могу сматрати организацијама удруженог рада, као и да се банке, друге финансијске организације, заједнице осигурања и реосигурања имовине и лица и радне заједнице разматрају у групи субјеката који немају правни статус организација удруженог рада, а да се тај њихов специфичан правни статус не опредељује (треће гледиште).

Разуме се да је мимо утврђивања критеријума по којима ће се спровести опредељење о груписању појединих привредних организација, (назовимо термином праксе друштвена правна лица која су субјекти привредног права), према њиховом правном статусу у посебне групе, тешко разумети и оправданост разлика у правном уређивању њиховог пословања и других обележја кроз које се испољава њихов правни положај, које разлике иначе, одатле, из особености статуса једне организације, произлазе. Исто тако, без идентификовања ових критеријума тешко је одредити и заједничка обележја и особине правног положаја појединих привредних организација које припадају истом типу организације с обзиром на идентичан правни субјективитет. Стога једна од озбиљних последица груписања привредних организација и испитивања њиховог правног положаја а да претходно нису јасно дефинисани истакнути критеријуми, како се то иначе уобичајено чини у нашој уџбеничкој литератури, јесте некохерентност излагања материје о појединим субјектима привредног права и одсуство конзистенције оног дела привредног права које разматра правни положај својих субјеката.

5. Следећи недостатак и основ неспоразума који се појављује приликом испитивања субјеката и статуса субјеката привредног права произлази из погрешног методолошког приступа у одређивању који међу правним субјектима јесу субјекти привредног права. За већину аутора ово питање се не појављује као проблем. Они се већ приликом одређивања појма и предмета привредног права, односно његовог дефини-

сања („као гране права коју сачињавају правне норме којима се уређује правни положај организација удруженог рада или и других облика удруживања рада и средстава, као и њихови правни односи у привредном промету“) изјашњавају који су субјекти они који улазе у ред субјеката привредног права (организације удруженог рада или и други облици удруживања рада и средстава).

6. Мишљења смо да се приликом одређивања субјеката који улазе у ред субјеката привредног права не може поћи од конвенције да су то организације удруженог рада или и други субјекти, као што се то редовно чини у литератури, већ да се мора поћи од основних правних односа које уређује систем норми обухваћених привредним правом. То је, иначе, прво питање које се поставља у отклањању недостатака које прате разматрања статуса субјеката привредног права. Након што је размотрено ово питање, или истовремено са њим, долази код појединих субјеката привредног права испитивање, оних правнорелевантних обележја, односно правних чињеница, које могу послужити као критеријуми за њихово груписање у одговарајуће врсте — то јест формирање, с обзиром на различите правне статусе, јасно разграничених група субјеката привредног права. У том смислу, у тексту који следи, покушаћемо укратко да изложимо једно сопствено виђење субјеката привредног права и њиховог груписања у врсте према разликама у правном статусу и за које смо уверени да може да допринесе оном истакнутом циљу ради којег се ова материја разматра у овом раду.

7. Основни правни односи који се увршћују у односе које обухвата привредно право (схваћено као систем норми којима се ти односи уређују) и по којима се они одвајају од других врста правних односа, односно грана права, чине они правни односи субјеката који врше привредне делатности успостављене на бази правних послова имовинског карактера и са којима се у процесима њиховог заснивања и испуњења исцрпљује функција коју имају у робном промету. А то су код нас, с обзиром на друштвени карактер средства за производњу којима се ове делатности одвијају, углавном, друштвена правна лица. У групу тих субјеката, организационих форми у којима се одвијају делатности материјалне производње и услуга, односно привредне активности и правно институционалне (законом, тј. правом установљене) форме у којима се одвија овај процес (робни промет), спадају, пре свега, организације удруженог рада које врше привредну делатност и које су облик удруживања рада са средствима у друштвеној својини, финансијске организације у које спадају осигуравајуће организације, банке и друге финансијске организације као облици удруживања друштвеног капитала (само) и њихова удружења.

8. То, ипак, нису једини, искључиви носиоци ових процеса. Осим организација удруженог рада и поменутих финансијских организација, као учесници у робном промету и носиоци процеса који се њиме одвија појављују се и асоцијације у којима удружују рад појединци, односно лица — носиоци права својине на средствима за производњу у делатностима у којима право својине постоји — у пољопривреди, занатству и другим. Оне се појављују као самостални носиоци правног субјективитета у оквиру којих ова лица удружују свој рад и средства. То

су задружне и уговорне организације које представљају посебне правом институционализоване облике удруживања рада и средстава у области оних делатности које грађани по правилу, иначе, могу обављати самостално личним радом средствима на којима имају право својине. Природа предмета пословања (привредна делатност), друштвени карактер, односно „друштвеност“ циљеви тих организација које се формирају у области делатности које се могу вршити самостално личним радом средствима на којима постоји право својине, удруживањем рада лица која обављају те делатности и њихових средстава, са радом лица која тим средствима не располажу и, или и без, друштвених средстава, као и третман „подрушћивљености“ тих средстава у овим организацијама условљава да и организације радних људи које обављају такве делатности имају статус друштвених правних лица и субјеката привредног права (подрушћивљеност средстава лица која се удружују у задружне и уговорне организације обезбеђена је, иначе, заштитом на начин предвиђен за заштиту друштвене својине; формирањем и расподелом дохотка који обезбеђују да средства прибављена из дохотка ових организација јесу друштвена својина; двојношћу својинских односа у овим организацијама до којих долази не само могућношћу да се у њих приликом оснивања удруже друштвена средства и поступком формирања и расподеле дохотка ових организација, него и правом појединаца да приликом приступања овим организацијама средства рада пренесу у друштвену својину; примаријатом друштвене својине у тим организацијама; трансформацијом појединих од ових организација у организације удруженог рада, амортизацијом средстава појединаца која су их удружила у ове организације и другим инструментаријумом; итд.).

9. На подручју разматрања обележја друштвених правних лица која спадају у субјекте привредног права према којима ће се она међусобно дистанцирати као субјекти привредног права са особеним правним статусом, треба поћи од испитивања обележја оне групе субјеката привредног права која се појављује у правно институционалној форми организација удруженог рада које врше привредну делатност, с обзиром да су оне, полазећи од правног режима друштвене својине на средствима рада у тим организацијама и привредних делатности које се тим средствима одвијају активношћу радника који су у њима удружили рад, основни и најзначајнији облици субјеката привредног права, односно привредних организација.

10. Општа правна обележја организација удруженог рада, која се иначе појављују са неједнаким интензитетом у сваком од њених облика, и која су обележавајуће компоненте њиховог правног субјективитета и основ за нормирање правног положаја ових организација које се реализује правилима која уређују њихово организовање, односно оснивање, привредну делатност, назив и форму, остваривање самоуправљања у тим организацијама, нормативну активност, заступање, имовинску одговорност за обавезе у правном промету, међусобне односе по основу тржишта, однос друштвено-политичких заједница према тим организацијама, престанак и друга питања ових субјеката привредног права, јесу: 1) скупност или заједница међусобно равноправно удружених радника у којој они обављају одређену привредну (или непривредну) де-

латност, 2) *трајна заједница рада* организована на принципима поделе рада између радника ради задовољавања личних, заједничких и друштвених потреба, 3) самосталност организације, 4) правни субјективитет (својство правног лица) — у границама својих права и обавеза утврђених уставом, законом и самоуправним споразумом о удруживању, 5) *средства рада у друштвеној својини*, 6) самоуправно одлучивање радника о раду и пословању организације, средствима рада, међусобним односима у раду и расподели оствареног дохотка.

Између свих истакнутих правних обележја организације удруженог рада посебно место имају обележја која указују да је она заједница рада, тј. организација радника настала удруживањем рада радника на средствима рада која су у друштвеној својини. Она су од изузетног значаја већ самим тим што се остала обележја више-мање појављују и у свим другим облицима самоуправних организација и заједница — друштвеним правним лицима која су субјекти привредног права, те се у одступању од ових најзначајнијих правних обележја која имају организације удруженог рада које обављају привредну делатност на чије место код других самоуправних организација и заједница долазе извесна друга правна обележја, различита од њих, и испољава особен статус тих самоуправних организација и заједница, односно субјеката привредног права.

11. Ранија излагања о задругама и организацијама коопераната, односно задружним и уговорним организацијама, указала су на постојање заједнице рада која настаје удруживањем рада у области оних делатности које радни људи могу обављати самостално личним радом, средствима на којима постоји право својине, са радом лица која тим средствима не располажу, и на посебан статус тих организација који проистиче из карактера својинских односа у њима.

Поред задружних и уговорних организација чија основна заједничка правна обележја јесу заједница рада и средстава рада у (тзв. приватној) својини, указали смо да постоје и такве организације које настају удруживањем средстава (друштвеног капитала) и које врше одређене привредне делатности и тиме остварују специфичне економске функције у нашем друштвено-економском и правном систему. То су заједнице осигурања и друге осигуравајуће организације, као и банке и остале финансијске организације (специјализоване финансијске организације и штедно-кредитне организације). Особеност заједница осигурања, банака и других споменутих финансијских организација да су организациони облици који се формирају удруживањем друштвеног капитала — средстава у новчаном облику за одређене намене (а не рада у ужем смислу и средстава рада, као што је то случај са организацијама удруженог рада и задружним и уговорним организацијама), али и специфичних функција које остварују, што су и њихова основна правна обележја, разлог је да ове организације имају посебан правни субјективитет и на особен начин уређен правни положај у односу на друге привредне субјекте (у погледу оснивања, средстава, престанка и по неким другим питањима). Осигуравајуће и банкарске организације су, према томе, посебни правно институционализовани облици удруживања у привреди — организације настале удруживањем средстава у новчаном об-

лику за вршење одређених привредних делатности (које немају статус организација удруженог рада). Зато их можемо и сврстати у групу посебних, финансијских привредних организација и посебну врсту субјектата привредног права.

12. Организације удруженог рада које обављају привредне делатности, задружне и уговорне организације и финансијске организације се, као резултат неопходности у савременим условима привређивања, међусобно интегришу. Сједињавање ових привредних организација, које је један од значајних фактора привредног развоја земље, одвија се, у начелу, на производно-економском плану, у виду заједница организација удруженог рада и заједница задружних организација, и на стручно-организационом плану, у општа удружења и привредне коморе. Удруживањем у заједнице организација удруженог рада и заједнице задружних организација, привредне организације остварују свој утицај у пословима од заједничког интереса и усклађују своје међусобне односе у непосредном предузимању привредних активности, док се у оквиру општих удружења и удруживањем у привредне коморе повезују у правцу постизања одређених резултата и циљева који су од интереса за вршење привредних делатности које обављају, односно сједињавају у општа удружења и привредне коморе као облике непосредног удруживања ради одвијања, унапређивања и подизања на виши ниво производње и промета робе и услуга и усклађивања делатности које обављају.

Различитост форми удруживања привредних организација, према производ основних циљева и задатака које оне остварују у тим интеграцијама, тј. да ли се оно одвија на производно-економском или стручно-организационом плану, проистиче и из разлика које постоје међу њима по начину настанка и међусобним односима који настају у тим удружењима између самоуправних организација и заједница које се у њима повезују. Једне се организују добровољно, а друге настају као обавезни облици сједињавања привредних организација. Затим, код појединих облика удруживања долази до већег, док код других до лабилнијег повезивања удружених самоуправних организација и заједница.

Све истакнуте основне особине ових привредних интеграција, почев од циљева и задатака које остварују, па до међусобних односа који настају у њима између удружених привредних организација, обезбедиле су им особан идентитет са одређеним заједничким особинама, то јест својство посебног облика привредних субјектата. То је уједно разлог да их у груписању привредних организација можемо, због специфичног идентитета на који упућују посебне карактеристике њихових особина које су и њихова правна обележја, издвојити у засебну групу субјектата привредног права — удружења у привреди (облике удруживања у привреди).

13. Особине производних односа у којима се одвија процес материјалне производње у нашем друштвено-економском систему повлачи првенствено као носиоце робног промета организације удруженог рада које врше привредне делатности.

Поред њих, међутим, у односима материјалне производње и односима који настају у робном промету учествују и друштвена правна лица која врше непривредне делатности и функције, као што су организације

у области образовања, науке, културе и других непривредних делатности. Она, као и организације удруженог рада у области привреде, настају удруживањем рада радника и средстава рада која су у друштвеној својини, те је зато, с обзиром на уставно начело да је удружени рад који се одвија средствима у друштвеној својини једнак и да једнако мора бити третиран у свим секторима друштвених активности, привредним или непривредним, разумљиво било очекивати да се основна организација удруженог рада, радна организација и сложена организација појаве и у области привредних и непривредних делатности са идентичним битним правним обележјима и јединствено обликованим правним положајем. Ипак, у зависности од тога да ли се остварује у области привредних или непривредних делатности, у сваком од ових облика организација удруженог рада морало се прихватити поједина различина општа својства — елементе кроз која се испољава правни положај организација удруженог рада. Тако, на пример, у управљању организацијама удруженог рада у непривредним делатностима, по правилу, учествују и лица која су изван организација удруженог рада — представници друштвене заједнице (у саветима школа, факултета, здравствених организација и др.), поједини општи акти подлежу сагласности одређеног друштвеног органа (статути школа и факултета, надлежног органа општине, односно републике или покрајине, неке правно-економске мере којима се спречава престанак и сам престанак је другачије нормиран (пример санације основне организације која обавља друштвене делатности и престанка основних организација које обављају непривредне делатности од посебног друштвеног интереса над којима се не спроводи стечај)), правила о садржини фирме и назива су блаже постављена (фирма и назив не мора садржавате, нпр., име у ужем смислу), итд.

Разлог томе је што вршење привредне активности, због посебних особина ове друштвене делатности издваја, организације удруженог рада које их обављају и чини критеријум њиховог раздвајања у специфичном регулисању правног положаја у односу на начин на који се уређују иста питања правног положаја тих организација у области непривредних делатности. Ми ипак можемо констатовати да су те разлике незнатне и да се, посматрана у целини, та одступања која се појављују у појединим елементима правног статуса једних и других, како по њиховом броју и квалитету, односно правној природи и значају могу апстраховати. Тако организације удруженог рада које обављају непривредне друштвене делатности, у погледу свог правног положаја иначе моделиране према правном положају тих организација у области привреде, практично постају предмет изучавања привредног права па, у једном ширем смислу посматрано, и његов субјект. Или, уколико хоћемо да будемо прецизнији, то можемо изразити констатацијом да испитујући статус организација удруженог рада које обављају привредне делатности као субјекти привредног права ми, у суштини, у привредном праву разматрамо прави положај свих организација удруженог рада — и оних које имају за свој предмет пословања неку привредну или непривредну делатност.

14. Међу оним правним субјектима, друштвено-правним лицима која врше непривредне делатности или функције треба ипак издвојити једну групу — радне заједнице које се организују у организацијама удруженог рада које врше привредне делатности, здруженим, финан-

сијским организацијама и њиховим удружењима (у уговорним организацијама које су јединствене у својој правно-организационој унутрашњој структури нема услова за организовање радних заједница). Делатност коју обављају радници у овим организацијама јесте некада услов обављања привредних делатности, односно предмета пословања субјеката које смо означили као основне носиоце робног промета, односно као субјекте привредног права у оквиру којих се организују као организације са посебним правним субјективитетом за обављање административно-стручних, помоћних и њима сличних послова за ове организације, као и других послова од заједничког интереса. Поједини од тих послова, као што је то случај са пословима које обављају радници у радним заједницама заједница осигурања и банкама, имају облик привредне, самосталне делатности. Вршење ових послова, односно делатности, за споменуте носиоце робног промета, односно субјекте привредног права, издваја радне заједнице које их обављају и представља, као једно од њихових основних правних обележја, критеријум разликовања од правног положаја осталих радних заједница — оних које обављају послове за самоуправне интересе заједнице и друге самоуправне организације и заједнице и њихова удружења, друштвено-политичке организације и друге организације, удружења грађана и органе друштвено-политичких заједница, као што и чини обележавајућу компоненту за груписање у субјекте привредног права. Радне заједнице које врше овакве послове настају удруживањем искључиво рада радника који обављају такве послове и егзистирају у саставу привредних субјеката за које обављају такве послове (на средствима рада са којима обављају послове радници у радној заједници право располагања из друштвене својине имају самоуправне организације и заједнице за које она обавља послове), што су њихова следећа заједничка правна обележја, и као такве су својеврсни облик самоуправних организација у удруженом раду (додуше са органиченом правном самосталношћу, што би био један од њихових даљих значајнијих правних обележја по којима се диференцирају од осталих друштвено-правних лица које смо означили као субјекте привредног права).

III Неспоразуми око физичких лица која у виду регистрованог занимања обављају неку привредну делатност као субјеката привредног права

15. Већина писаца привредног права не узима у разматрање могућност да би у привредно право морала ући правила којима се уређује правни положај физичких лица који као имаоци радњи и други појединци у виду регистрованог занимања обављају неку привредну делатност, премда се она кроз односе са организацијама удруженог рада и другим самоуправним организацијама и заједницама које обављају привредне (и непривредне) делатности и међу собом појављују као учесници у друштвеној размени добара и чине послове робног промета (уговоре, и друге правне послове, у привреди). Мањи број аутора, и поред тога што ову могућност допушта (не упуштајући се у разлоге таквом гледању), ипак испушта из разматрања ову правну област полазећи од става да правила којима се уређује правни положај физичких лица која као

имаоци радњи и други појединци у виду регистрованог занимања обављају привредну делатност имају претежно управно-правни карактер.

16. Раније смо и ми уосталом, били поборници става да овој групи физичких лица није место међу субјектима привредног права. То смо, између осталог, образлагали особинама основних правних односа које обухвата привредно право, а наиме да они, с обзиром на друштвени карактер средстава којима се одвијају, пропонирају као субјекте привредног права друштвена правна лица. Сматрали смо затим, и да обим и начин вршења привредних делатности које обављају споменута физичка лица (појављују се, по правилу, као учесници у промету робе и услуга који се не одвијају у већем обиму, у промету стварима, односно услугама које су, углавном, индивидуално одређене или индивидуализиране) није такве природе да би нормирање њиховог правног положаја требало изузети из домена других грана права, уставног, управног или неке друге правне гране (грађанско право).

Мишљења смо, ипак, да постоји више аргумената који упућују на гледиште да је овим физичким лицима место међу субјектима привредног права.

17. Да би одредили међу бројним правним субјектима оне који улазе у групу субјектата привредног права ми смо већ раније пошли од основних правних односа који чине садржину привредног права и правних норми, којима се ти односи уређују и оне систематизују у привредно право као грану права. Тада смо рекли да те правне односе чине правни послови које у робном промету заснивају субјекти који обављају привредне делатности, и да су то, с обзиром на карактер средстава за производњу којима се оне одвијају (друштвена својина на средствима за производњу) — друштвена правна лица. Међутим, тада смо пренабрегли околност да се, поред друштвених правних лица, као учесници у робном, привредном промету и субјекти правних послова који се у том промету заснивају појављују и физичка лица, они правни субјекти који као имаоци радњи и други појединци у виду регистрованог занимања обављају неку привредну делатност и који, обављајући ове делатности на средствима рада на којима имају право својине, остварују одређене функције у привредном систему и робном промету.

Обим средстава рада којима ова лица врше привредне делатности као ни волумен роба и услуга које производе не може се апстраховати, те тај квантитативни критеријум не може послужити као оправдање за њихово елиминисање из реда субјектата привредног права, када већ основни правни односи који се одвијају у робном промету упућују на став да су они учесници и субјекти, и то не од малог значаја, у тим односима у робном промету. Тај квантитативни критеријум изражен кроз учешће ових лица међу субјектима правних односа у робном промету уопште, упућује, с обзиром на улогу коју у нашем привредном систему имају делатности које она обављају и све већи значај који ће у привредном систему добијати са подстицањем развоја привреде земље (посебно мале привреде), да он није довољно фундирано и научно мерило за негативан став према физичким лицима која врше привредне делатности међу субјектима привредног права.

Осим тога, када већ нужно акцептирамо концепцију нашег позитивног права о јединственом регулисању облигационих односа, без обзира на различите статусе учесника, субјеката у робном промету, исправно је уочити у формирању категорије уговора у привреди којом се одступа од концепције јединственог уређивања облигационих односа, да концепција науке о самосталности привредног права као гране права и правне дисциплине у таквим условима захтева измену става и о субјектима те гране права, то јест да та концепција има своје оправдање утолико више уколико и физичка лица, она која врше привредне делатности у виду регистрованог занимања и субјекти су уговора у привреди, уврстимо у субјекте привредног права.

Напомињемо да не стоји аргуменат правних писаца да су правила о правном положају ових физичких лица у значајнијој мери управно-правног карактера, те да је њихово место међу субјектима управног права. Правни положај физичких лица која у виду регистрованог занимања обављају привредну делатност у нашем правном систему нормира се међурејубличким, односно међупокрајинским друштвеним договорима и законским актима ових друштвено-политичких заједница о личном раду.

18. Значај сврставања физичких лица која у виду регистрованог занимања врше привредну делатност у субјекте привредног права и изучавања њиховог правног положаја у овој научно-наставној дисциплини на практичном плану је, пре свега, у томе што ће режим њиховог правног статуса тако почети да бива предмет интересовања већег броја правних писаца, оних који се баве привредним правом, затим, оних који уче право, а тиме, временом, постати предмет општег интереса правничке јавности. За наше право то је од посебног значаја с обзиром да ова материја до сада није довољно изучавана. И за правну науку се слободно може рећи да је игноришући ову проблематику подлегла дуго присутном секташком односу друштва према овим субјектима. Познато је, на име, да се правни положај физичких лица која се у виду занимања баве неком привредном делатношћу потпуно не изучава на правним факултетима ни у једној правној дисциплини, те да се у свести наших правника, образованих према наставним плановима који не укључују изучавање ових питања, не може очекивати већи интерес за ту правну проблематику. Колико ће, стога, увршћивање материје о правном положају ових физичких лица у привредно право имати рефлекса и на изучавање осталих правних односа, оних који улазе у домен финансијског, царинског и других правних дисциплина, па и допринети општој друштвеној свести о значају *мале привреде* није потребно посебно образлагати.

Закључак

19. Груписање субјеката привредног права могуће је извршити према различитим критеријумима. Најпрецизнији међу њима, иначе запостављен у литератури, постиже се кроз сагледавање заједничких правно релевантних (правних) обележја која се јављају код тих самоуправних организација и заједница и која опредељују потребу да се њихов правни положај нормира на посебан начин. Сажето приказана таква подела

привредних организација, што је термин праксе за субјекте привредног права, може се извршити на: организације удруженог рада које обављају привредне делатности као облике удруживања рада и средстава у друштвеној својини; задружне и уговорне организације као облике удруживања рада са средствима у својини грађана, код којих, дакле, карактер својинских односа условљава значајне разлике у њиховом правном положају у односу на организације удруженог рада и друге субјекте привредног права; финансијске организације као облике удруживања друштвеног капитала (средстава у новчаном облику) за одређене намене; привредна удружења као облике интеграције организација удруженог рада које врше привредне делатности, задружних и уговорних и финансијских организација, чији специфични правни статус опредељују циљеви формирања ових интеграција, тј. да ли се сједињавање привредних организација остварује на производно-економском, или, стручно-организационом плану и на радне заједнице које се формирају у организацијама удруженог рада које обављају привредне делатности и другим привредним организацијама, које су правно-организационе форме које ностају искључиво удруживањем рада радника који за ове обављају административно-стручне и друге послове од тзв. заједничког интереса.

20. Подела субјеката привредног права на истакнуте врсте прма посебном правном статусу тих друштвених правних лица који произлази из разлика у правним обележјима њихове организације и пословања, и испитивање правног положаја појединих од ових група субјеката према тим обележјима, недвосмислено ће довести до закључка да је већ данас толико велики број правила којима се на различит начин уређују поједини аспекти правног положаја ових субјеката у односу на исте аспекте организација удруженог рада које врше привредне (и друштвене) делатности, да су правила о правном положају организација друженог рада која имају третман општих правила данас у сенци тих специфичних правила о правном статусу осталих субјеката привредног права (позначимо овде само пример заједница осигурања имовине и лица или банака). Међутим, и тамо где правни избори утврђују јединствена правила о правном положају појединих субјеката привредног права, правна пракса потврђује, а наука доказује, нужност да се установи низ посебних правила, правила која ће као *lex specialis* важити само за те субјекте. Сами смо се освесочили са том неопходношћу приликом опсежних истраживања која смо вршили у погледу правног положаја радне заједнице у заједници осигурања имовине и лица и уговорне организације.

21. Тако посматране и интензивно присутне разлике између правила којима се уређује правни статус организација удруженог рада које врше привредне делатности и правила о правном статусу осталих субјеката привредног права, данас толико велике по броју и својим димензијама, демантују покушај да се привредно право сведе на испитивање правног положаја организација удруженог рада, или оно укине као научно-наставна дисциплина и трансформише у „нову“ правну дисциплину која ће имати за предмет изучавање статуса организација удруженог рада, у ком правцу су се чак испољиле неке тенденције код појединих правних аутора и према чему су предузети практични кораци на променама у наставним плановима појединих факултета који су привредно право садржински сүзили, односно елиминисали као научно-наставну дис-

циплину и формирали уместо ове нову дисциплину „Организације удруженог рада и послови промета“. Схватању о интегритету привредног права још више доприноси посебан значај и неопходност за науку и правну праксу да привредно право обухвати изучавање правног положаја физичких лица који као имаоци радњи и други појединци у виду регистрованог занимања обављају неку привредну делатност.

SUMMARY

THE FACTORS OF COMMERCIAL LAW AND THEIR STATUS

The author is of the opinion that the basic misunderstanding and main defect in the treatment of the question of status of the factors of commercial law in the Yugoslav literature of commercial law is an erroneous methodological approach in the determining of which among the legal factors are the factors of commercial law, and the lack of adequate criteria for the classification of these factors (commercial enterprises) into proper groups.

The author feels the main criterion consists of certain legal features of the enterprise, and the commercial activities of enterprises which are of such volume and character as to determine the special legal status of certain commercial enterprises and offer the possibility of their classification into groups. He proposes an original classification of enterprises according to the difference in their legal position: organizations of associated labour performing commercial activities, cooperatives and contractual organizations, financial organizations, associations in the economy and work communities which are formed in these organizations as collective-joint services for the performance of administrative and technical-professional activities of the so-called common interest for these organizations.

A part of the article is devoted to the attempt to provide evidence for the author's view that a special group of factors of commercial law consists of physical persons, who in the form of a registered profession, perform commercial activities of one kind or another; the author is also in favour of stressing the significance of the study of the status of those people, which has been neglected in science so far.

RESUME

QUELQUE RÉFLEXIONS SUR LES SUJETS ET L'ÉTAT DES SUJETS DE DROIT ÉCONOMIQUE

L'auteur pense que le fondamental malentendu et le défaut de traitement de l'état des sujets de droit économique, en ce qui concerne la littérature yougoslave, est la fautive méthode en détermination des sujets de droit économique parmi les autres sujets de droit et le manque d'un critère adéquat pour classer ces sujets (les sociétés d'économies). Il considère que ce critère fondamental est consisté des indications juridiques bien précisées en ce qui concerne l'organisation et la gestion des sociétés économiques. Ces indications ont une telle valeur qui permet d'établir un état juridique particulier aux certaines sociétés économiques et de les classer. Il propose une classification originale dont le critère est l'état juridique et elle consiste: les organisations de labeur associée économiques, les organisations coopératives et contractuelles, les organisations financières, les associations économiques et les communautés laborieuses qui sont formées dans ces organisations pour exécuter les labeurs administratives, techniques et les autres qui sont d'une importance commune pour ces organisations. Dans le chapitre particulier de cette exposé, l'auteur essaye de démontrer qu'il existe une groupe des sujets de droit économique spéciale consistée des personnes physiques qui exercent une activité économique comme la profession enregistrée. L'auteur souligne l'importance d'étude de l'état de ces personnes qui n'est pas suffisamment instruit dans notre doctrine.